

Nr 2. Od walki o niepodległość po syndykalizm i walkę o prawo jednostki do twórczego życia

---

Po klęsce powstania styczniowego, w sierpniu 1887 r. w Szwajcarii powstała **Liga Polska** (LP) tajna niepodległościowa organizacja polityczna. Zadaniem LP było przysposobienie wszystkich sił narodowych celem odzyskania niepodległości Polski w granicach przedrozbiorowych na podstawie federacyjnej i z uwzględnieniem różnic narodowościowych.

Nieco wcześniej, bo w styczniu 1887 r. powstał **Związek Młodzieży Polskiej ZET** – konspiracyjna organizacja młodzieży akademickiej działająca w trzech zaborach, która przez wiele lat była podległą LP. ZET dążyło do niepodległości Polski, podejmowało działania na gruncie sprawiedliwości politycznej, narodowej i społecznej, dbało o tolerancję wobec innych narodowości i wyznań, pod warunkiem, iż uznają one naczelną zasadę niepodległości i jedności Polski. Celem bezpośrednim było stworzenie przez czas studiów uniwersyteckich twardej szkoły charakterów, zaprawionych do późniejszego życia obywatelskiego.

Członkowie ZET działali w ramach jawnych stowarzyszeń, na przykład **Czytelnia Akademickiej** czy **Bratniej Pomocy**. Były to studenckie organizacje samopomocowe tworzone od połowy XIX wieku. Ich głównym zadaniem było wspieranie ubogiej młodzieży, rozdzielanie pożyczek i stypendiów. Prowadzono również działalność oświatową wśród ludności miejskiej i chłopstwa, a w zaborze rosyjskim podejmowano różne formy walki z rusyfikacją na uczelniach i w szkołach. Członkowie ZET zakładali tajne biblioteki i czytelnie, tworzyli tajne kółka oświatowe, organizowali manifestacje i obchody patriotyczne.¹

Pod kierownictwem ZET działała **PET- Związek Młodzieży Polskiej „Przyszłość”**, tajna, trójzaborowa organizacja wewnętrzna Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Średnich, działająca w zaborze rosyjskim i austriackim w latach 1901-1922. W zaborze pruskim była to wewnętrzna organizacja Towarzystwa Tomasza Zana. Celem PET-u była walka o niepodległość Polski i samokształcenie młodzieży, w tym szczególnie nauka języka polskiego i historii Polski.

Członkami władz ZET byli Zygmunt Balicki, Roman Dmowski, Zygmunt Miłkowski, Ludwik Michalski, Maksymilian Hertel. Oddziały ZET powstawały we wszystkich ważniejszych uczelniach, w których uczyła się polska młodzież.

W 1909 r. ZET zrywa z Ligą, a część działaczy tworzy **„Zarzewie”**, pozostali niedługo potem tworzą nowy ZET. Członkowie ZET-u w latach 1914–1918 uczestniczyli w Legionach Polskich. Udział w czynnej walce o niepodległość związał zetowców

---

¹ D. Pauluk, Program Wychowania Narodowego „Młodych do Młodych” na łamach czasopisma „Zarzewie” (1909- 1914).

nierozerwalnie z piłsudczykami, co zaważyło o dalszych losach Związku i związanych z nim środowisk. ZET nie podporządkował się jednak w 1917 r. politycznemu partnerowi, akcentując swoją odrębność. Choć jego aktualni liderzy bez zastrzeżeń uznawali zwierzchnictwo Piłsudskiego nad obozem niepodległościowym na czas wojny i widzieli w nim kandydata na wodza naczelnego przyszłej armii polskiej, to jednak nie zamierzali uznawać jego politycznej nieomyślności i tak naprawdę nie uznali w nim politycznego przywódcy.

W grudniu 1918 r. powstał **Związek Patriotyczny**, tajna organizacja mająca być kontynuacją ZET-u w starszym pokoleniu i kierowniczym ośrodkiem ruchu zetowego w pracy społecznej i politycznej w szeregach „starszego społeczeństwa”. Było to konsekwencją decyzji kierowniczych elit ZET-u o wyłączeniu się z życia politycznego w Polsce Niepodległej w oparciu o dotychczasowy kapitał ideowy i organizacyjny. ZP zaakceptował jednak rząd Ignacego Daszyńskiego i rząd Ignacego Jana Paderewskiego, podzielając stanowisko umiarkowanej lewicy. Uznał także decydującą rolę Józefa Piłsudskiego w Państwie. ZP propagował swoje poglądy przez czasopisma kontrolowanych przez siebie organizacji i środowisk. Akcentował nastroje antyziemiańskie, spółdzielczość, konieczność ułożenia stosunków z miejscową ludnością niepolską na zasadzie równouprawnienia obywatelskiego, przy zachowaniu i ekspansji polskiej hegemonii kulturowej, przeciwstawiając się koncepcjom nacjonalistycznym.

Dotychczasowa, niegdyś wielka, organizacja oświatowo – wychowawcza miała stać się w ich założeniu istotnym czynnikiem w budowie państwa i nowego społeczeństwa. Nowego tj. opartego na przekonaniu, iż tworzące go jednostki najlepiej realizują się przez pracę. Prowadziło to do rozumienia interesu narodowego jako interesu ludzi świata pracy, zarówno fizycznej jak i umysłowej. Część środowisk zetowych przekonywała o konieczności uspołecznienia bogactw naturalnych i środków produkcji, przy jednoczesnym pozostawieniu w rękach prywatnych drobnej wytwórczości przemysłowej i własności rolnej.

Te i inne społecznie radykalne elementy swego programu usiłowali zetowcy zasugerować Piłsudskiemu i jego współpracownikom jeszcze przed zamachem majowym, m.in. przy okazji zjazdu w Święcicy w czerwcu 1925 r. Piłsudski jednak nie szukał wśród nich partnerów lecz oddanych wykonawców własnych zamierzeń. Związek Patriotyczny był politycznie słabym, doznał klęski wyborczej w wyborach parlamentarnych z 1922 r., a w maju 1926 niepowodzenia doznała jego jawna ekspozytura **Związek Naprawy Rzeczypospolitej**. Klęska polityczna tego środowiska była klęską koncepcji elitarnej, kadrowej organizacji inteligentkiej. W systemie państwa demokratycznego o jakie walczyli, miejsca dla nich z natury rzeczy nie było.²

---

² Na marginesie dziejów Związku Młodzieży Polskiej ZET i organizacji pochodnych, *Czasy Nowożytne – periodyk poświęcony dziejom polskim i powszechnym od XV do XX wieku*, t. 7, s. 125-144.

W listopadzie 1927 r. Akademicki Oddział Związku Naprawy Rzeczypospolitej przystąpił do **Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej**, organizacji młodzieżowej, która powstała 12 sierpnia tego roku, w Warszawie, z połączenia Organizacji Młodzieży Narodowej, Akademickiego Związku Młodzieży Postępowej i Koła Akademickiego Polskiej Organizacji Wolności.

ZPMD nie utożsamiał swojej działalności z partiami czy ruchami politycznymi, miał być „zarzewiem ruchu postępowego”, którego celem była przebudowa polskiej rzeczywistości w kierunku sprawiedliwości społecznej i demokracji. ZPMD propagował kult J. Piłsudskiego, zwalczał czynnie nacjonalizm i głosił radykalny antyklerykalizm. Od 1931 roku istniał tu silny nurt syndykalistyczny – kierunek zakorzeniony w ruchu robotniczym, który zakładał prymat celów ekonomicznych nad politycznymi w walce proletariatu o swoje prawa. Zasadniczym narzędziem tej walki miały być związki zawodowe, a nie partie polityczne.

W 1933 roku okręg warszawski ZPMD założył spółdzielnię „Grupa Techniczna”, w której znalazło zatrudnienie 500 osób. Spółdzielnia prowadziła również działalność podczas II wojny światowej. Od 1934r. ZPMD współpracował ze **Związkiem Związków Zawodowych (ZZZ)**. W maju 1934 r. ZPMD powołał **Akademicki Związek Młodzieży Wiejskiej**, który łączył idee agraryzmu (założenie, iż podstawą gospodarki jest rolnictwo oparte na samodzielnych gospodarstwach rolnych) z syndykalizmem.

Od 1933 r. dochodziło do licznych starć ulicznych pomiędzy członkami ZPMD i Młodzieży Wszechpolskiej. W 1935 r. doszło do rozłamu w ZPMD. Większość szeregowych działaczy z Warszawy, Krakowa, Wilna i Lwowa opowiedziało się przeciw prorządowemu kierownictwu Związku. Utworzyli nową organizację pod nazwą ZPMD - Lewica.

Prawicowa część ZPMD połączyła się w grudniu 1938 roku z Legionem Młodych, radykalną piłsudczykowską organizacją młodzieżową, tworząc **Legion Młodzieży Polskiej**. Legiony Młodych w 1934 r. z powodu swojej ideologii- nacjonalizmu państwowego (nie etnicznego) o charakterze antykapitalistycznym, antyklerykalnym i antydemokratycznym, spotkały się z ogromną krytyką Episkopatu. Zapoczątkowało to kryzys organizacji, nasiliło konflikty wewnętrzne, a w pewnym sensie uchroniło Polskę przed skrajnym nacjonalizmem.

Natomiast Pierwszy Zjazd ZPMD - Lewica w czerwcu 1936 r. zmienił nazwę na **Stowarzyszenie Młodzieży Syndykalistycznej (SMS)**.

W roku 1937 młodzi syndykaliści siłą starali się przerywać antysemitki blokady Młodzieży Wszechpolskiej organizowane wokół Uniwersytetu S. Batorego w Wilnie i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W tym samym roku SMS nawiązał współpracę ze szwedzkim związkiem anarchio-syndykalistycznym Sveriges Arbetares Centralorganisation. Władze państwowe i uczelniane odmówiły legalizacji SMS. W związku z tym SMS przystąpił do **Robotniczego Instytutu Oświaty i Kultury imienia S. Żeromskiego jako Wydział Młodzieży (WM RIOK)**, autonomiczny w stosunku do całości organizacji.

Program WM RIOK opublikowany w 1939 r. w broszurze „Przez Syndykalizm dla Polski, Przez Polskę dla Ludzkości!” przedstawiał wizję, w której świat miał dzielić się wówczas na dwa bloki – blok państw demokratycznych oraz faszystowskich. Te pierwsze uznawane były przez syndykalistów za słabe i bezsilne wobec deptania ideałów humanizmu, a także postępującej degeneracji psychicznej mas, niesprawiedliwości oraz kryzysów. Państwa faszystowskie stanowią zaprzeczenie wolności, tym bardziej, że faszyzm dążył do poniżającej „hodowli” ludzi, co musiało prowadzić do degeneracji społeczeństwa i kultury, a także terroru.

W swoim programie syndykaliści uznali nacjonalizm i totalitaryzm za zagrożenia dla cywilizacji, która stała wówczas nad przepaścią. Ratunku dla niej upatrywali wyłącznie w gruntownej przebudowie ustroju społeczno - ekonomicznego. Jedynym z elementów tejże przebudowy miało być przywrócenie równowagi pomiędzy jednostką a społeczeństwem. To od równowagi zależna jest potęga i rozwój narodu, a to wymaga stworzenia porządku, który umożliwiłby swobodny rozwój masom, wyzwalając skrzepowane w dobie kapitalizmu siły twórcze, oraz kontrolę nad państwem. Celem dążeń ludzkich nie może być kolektywna i biologiczno-rasowa grupa narodowa, zaś zawsze winno nim być dobro człowieka, czyli: Jego wolność, szczęście, prawo do twórczości, jego postępy duchowy – realizowane w ramach zorganizowanej zbiorowości ludzkiej.

Program ten w był powtórzeniem anarchistycznego credo Bakunina, iż jednostka oraz jej wolność mogą się realizować wyłącznie poprzez społeczeństwo, jednocześnie służąc jego interesom. Aprobował wcześniejsze ujęcie pracy, jako podstawowego miernika wartości społecznej człowieka. Równocześnie budowa społeczeństwa bezklasowego, likwidacja klas pasożytniczych oraz przyjęcie takiego etosu pracy sprawić miało, iż miejsce w hierarchii społecznej zależałoby wyłącznie od wysiłku wkładanego na rzecz dobra powszechnego, przy czym postulowano zachowanie pełnej swobody przy wyborze pracy.

Jedną z zalet syndykalizmu miała być jego zgodność z poczuciem patriotyzmu, które tkwi w psychice człowieka. Państwo uznane tu zostało za formę organizacji narodu i główną formę organizacji życia społecznego. Postulowano przy tym zerwanie z przeciwstawieniem sobie państwa i społeczeństwa, gdyż w ustroju przyszłości państwo przestanie ciążyć nad społeczeństwem, zamiast tego zacznie wyrastać bezpośrednio z niego.³

Niestety – syndykaliści nie mieli szans na realizację swojego programu – faszystowskie państwo niemieckie okazało się być silniejszym, a nazistowskie zapędy Hitlera nie tylko wstrzymały rozwój społeczeństwa polskiego ale pogrążyły świat w wieloletniej wojnie.

---

³ M. Drabiński, <https://drabina.wordpress.com/2018/02/17/losy-polskiego-mlodosyndykalizmu-cz2/>